

RAPPORT 43

Archeologische begeleiding van wegeaanleg
op het Beterveld te Schoonbeek
(Beverst-Bilzen)

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van
Studie- en Landmetersbureau Geotec

Elke Wesemael
September 2008

ARON-RAPPORT 43

ARCHEOLOGISCHE BEGELEIDING VAN WEGENAANLEG OP HET BETERVELD TE SCHOONBEEK (BEVERST-BILZEN)

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van
Studie- en Landmetersbureau Geotec

Elke Wesemael

**SINT-TRUIDEN
2009**

Colofon

ARON-rapport 43 – Archeologische begeleiding van wegeaanleg op het Beterveld te Schoonbeek (Beverst-Bilzen)

Opdrachtgever:	Studie- en Landmetersbureau Geotec
Projectleiding:	Elke Wesemael
Uitvoering veldwerk:	Elke Wesemael
Landmeter:	Studie- en Landmetersbureau Geotec
Graafwerken:	Vangeel Wegenbouw bvba
Auteur(s):	Elke Wesemael
Foto's en tekeningen:	ARON bvba (tenzij anders vermeld)

*Op de teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Gelieve ons de wens om gebruik te maken van de teksten of illustraties schriftelijk over te maken op info@aron-online.be
Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van ARON bvba mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, bewerkt, en/of openbaar gemaakt door middel van web-publicatie, druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook.*

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau
Diesterstraat 44, bus 201
3800 Sint-Truiden
www.aron-online.be
info@aron-online.be
tel/fax: 011/72.37.95

© ARON bvba, Archeologisch projectbureau, 2009

Inhoudstafel

Inleiding

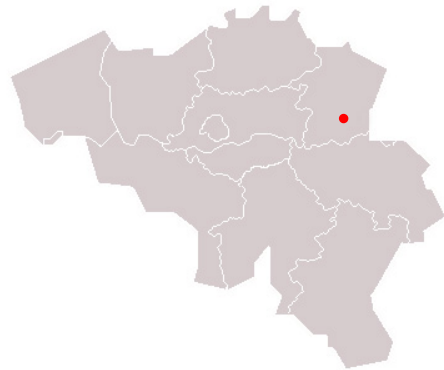
1. Het onderzoeksgebied	1
1.1 Algemene situering	1
1.2 Historische achtergrond	4
1.3 Vroeger archeologisch onderzoek	5
2. Het archeologisch onderzoek	5
2.1 Methodiek	5
2.2 Verloop	6
3. Onderzoekresultaten	6
3.1 Bodemopbouw	6
3.2 Gaafheid van het terrein	7
3.3 De archeologische sporen en vondsten	7
3.4 Conclusie	8
4. Aanbevelingen	8

Bijlagen

Bijlage 1: Administratieve gegevens

Inleiding

In de maand september 2008 werd door ARON bvba de aanleg van de wegeniswerken en nutsleidingen voor de verkaveling 'Beterveld' te Schoonbeek (Beverst-Bilzen) archeologisch begeleid. Deze verkaveling voor 66 kavels voor woningbouw wordt gerealiseerd door de firma Matexi, en is gelegen tussen de Waterkasteelstraat, de Schoonbeekstraat, het Beterveld, het Jonckherenbos en de Schoonhofstraat. Het onderzoek vond plaats in opdracht van Studie- en Landmetersbureau Geotec, dat instaat voor de planning en de realisatie van de werf.

De ZOLAD leverde voor deze verkavelingsaanvraag een voorwaardelijk gunstig advies af. De werken vonden plaats in een zone met een middelhoge tot hoge archeologische potentie: hoewel in het plangebied zelf nooit sporen van menselijke bewoning zijn aangetroffen, heeft bureauonderzoek aangetoond dat in het plangebied plaggenbodems voorkomen. Dergelijke bodems hebben een uitzonderlijke conservatiegraad voor eventuele onderliggende archeologische resten. Op basis van dit advies werd besloten in een eerste fase archeologisch te laten begeleiden. Op basis van positieve resultaten uit de werken in de eerste fase kon worden besloten tot verder archeologisch onderzoek.

1. Het onderzoeksgebied

1.1 Algemene situering

Het onderzoeksgebied situeert zich aan de rand van de historische dorpskern van Schoonbeek, een gehucht van Beverst. Beverst is op zijn beurt een deelgemeente van Bilzen. In de onmiddellijke nabijheid van het onderzoeksterrein (ca. 500 meter) ligt het waterkasteel van Schoonbeek. Zowel het kasteel (monument, nr. OL000832, CAI 51173) als de dreef en het omliggende park zijn beschermd (landschap, nr. OL000833, fig.1). Het gaat om een U-vormig waterkasteel dat in oorsprong op een waterburcht terug gaat. De vroegste schriftelijke bron voor het kasteel dateert uit 1365.

Het onderzoeksterrein is gelegen tussen de Waterkasteelstraat, de Schoonbeekstraat, het Beterveld, het Jonckherenbos en de Schoonhofstraat, en omvat de percelen Afd. 2, Sectie C, nrs: 631b, 636d, 637d, 637e, 638a, 638b, 644c, 646k, 467c, 648, 649a, 651/2/1, 652g, 653a, 654a, 657r, 659L, 659m, 660a, 660/2a, 661b, 662b, 667s en 667r (Fig.2).

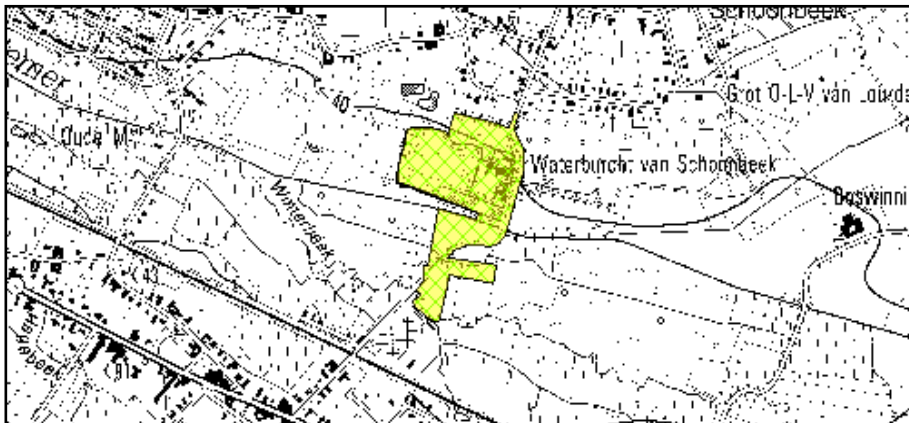

Fig. 1: Topografische kaart met aanduiding van het beschermd landschap omheen het Waterkasteel van Schoonbeek. In het rood de locatie van het onderzoeksterrein (Bron: AGIV)

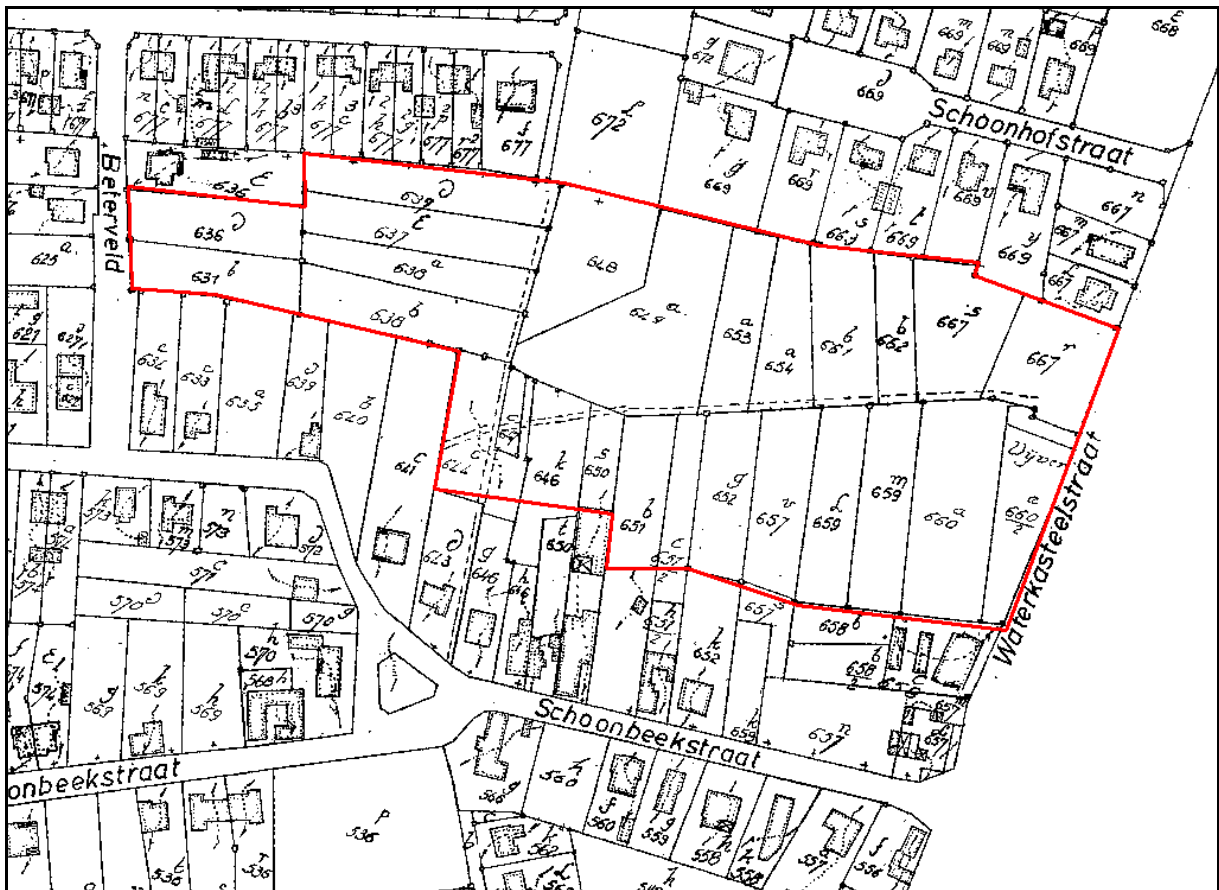

Fig. 2: Kadasterplan van Bilzen-Beverst met aanduiding van het onderzoeksterrein. (Bron: Stad Bilzen)

Fig. 3: Kleurenorthofoto met aanduiding van het projectgebied. Schaal 1:5000 (bron: AGIV).

1.2 Historische achtergrond

Zowel voor de archeologie als de geschiedenis van Schoonbeek zijn de bronnen eerder beperkt. Het middeleeuwse leven in Schoonbeek had vermoedelijk de waterburcht als brandpunt. Zoals eerder vermeld ligt in de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksterrein het waterkasteel van Schoonbeek (Beverst). Het is in de databank met het beschermd monumentaal erfgoed opgenomen als object nr. OL000832. De oudste bron voor dit kasteel dateert uit de veertiende eeuw. In die tijd was het domein een onderdeel van het Graafschap Loon, en stond op de plaats van het huidige Renaissance kasteel een waterburcht. Momenteel zijn ook de bijhorende dreef en het omliggende park als landschap beschermd (OL000833) en is het geheel in eigendom van de familie de Grunne.

Met uitzondering van het waterkasteel zijn uit de directe en bredere omgeving van het onderzoeksterrein geen verdere vondstlocaties opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris (CAI).

Op de Ferrariskaart (1777)(fig. 6) blijkt dat het gebied dun bevolkt was en tussen de moerassige vallei van de Demer en een groot onontgonnen heidellandschap gelegen was. De Ferrariskaart is voor Schoonbeek erg moeilijk te correleren aan de huidige topografische kaart. Het wegennet heeft zich aanzienlijk gewijzigd in de loop der tijden. De aanduiding van de projectzone op de onderstaande kaart is dan ook relatief onzeker.

Fig. 6: Detail uit de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, met (bij benadering) aanduiding van het projectgebied. (bron: Koninklijke Bibliotheek van België).

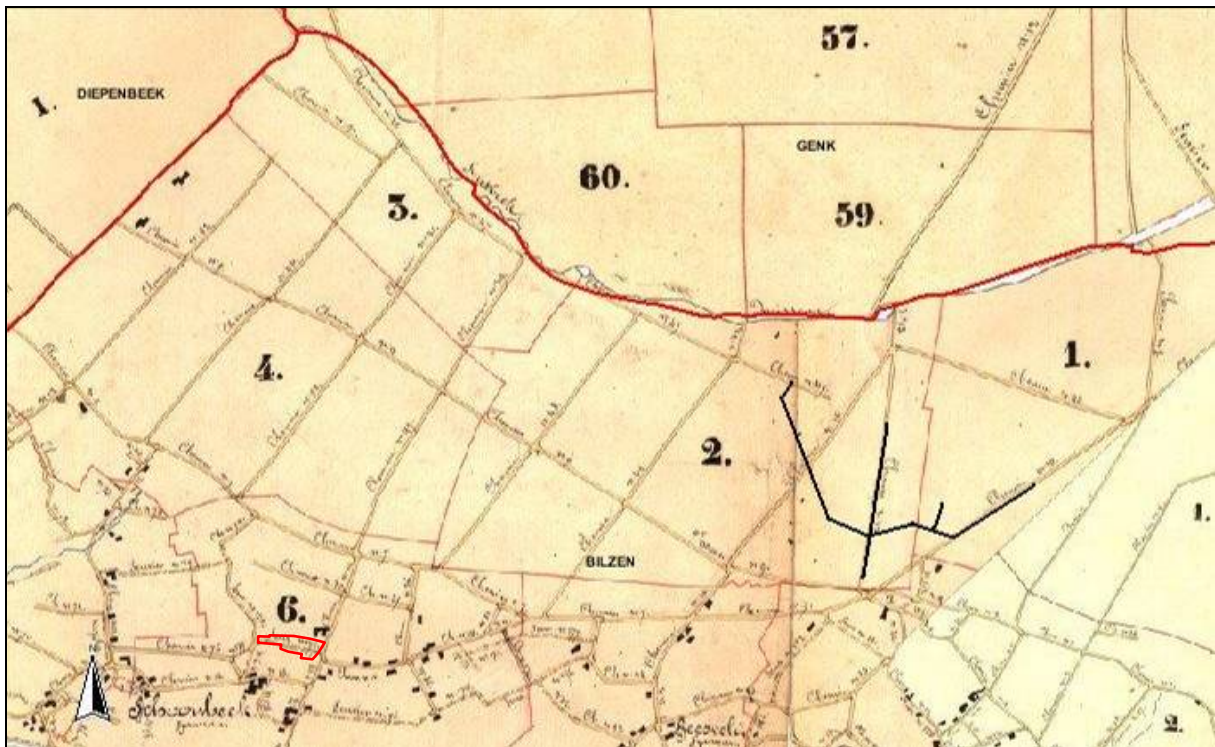

Fig. 7: Atlas van de Buurtwegen van Bilzen met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood, bij benadering) en van de locatie van het onderzoek op het industriegebied Genk Zuid in 2007-8 (zwart). Schaal 1/25000. (Bron: Gis Provincie Limburg).

1.3 Vroeger archeologisch onderzoek

In Schoonbeek werd nog geen eerder archeologisch onderzoek uitgevoerd. In het voormalige heidegebied ten noorden van het onderzoeksgebied werd in de winter van 2007-2008 de aanleg van de wegen voor een nieuw deel van het industriegebied 'Bilzen – Genk Zuid' archeologisch begeleid (Fig. 7)¹. Er werden echter geen noemenswaardige archeologische sporen aangetroffen bij het begeleiden van het afgraven van het wegtracé. De meeste sporen die werden geregistreerd dateerden uit recente periodes en waren beperkt tot afwateringsgreppels, restanten van wegen en kuilen van omheiningen en bomen. Op één perceel werd een sporenconcentratie aangetroffen waarvan, ondanks maximaal onderzoek, geen ouderdom of functie kon worden bepaald. Waarschijnlijk ging het hier echter ook om recente sporen. Op een ander perceel werd het tracé van een loopgraaf uit de Tweede Wereldoorlog vastgelegd.

2. Het archeologisch onderzoek

2.1 Methodiek

Op basis van de aanwezigheid van pluggenbodems in deze zone, die verder geen bekende archeologische sporen herbergt, werd door de ZOLAD in een eerste fase een begeleiding van de eerste werken op het terrein, nl. de wegenwerken, geadviseerd.

Doelstelling van deze archeologisch begeleiding was de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering) vast te stellen, te evalueren en te documenteren, teneinde tot een waardestelling te komen. Op basis van gegevens uit het begeleiden van de aanleg van de wegwijkers doorheen het terrein kon eventueel besloten worden tot verder archeologisch onderzoek.

Voorafgaandelijk aan het archeologisch onderzoek werden alle bomen op het terrein gekapt, de kluiten vermalen en werd binnen de mate van het mogelijke het volledige terrein geprosecteerd.

¹ Dit onderzoek werd uitgevoerd door ARON bvba.

Deze prospectie leverde geen enkele vondst op, met uitzondering van postmiddeleeuws aardewerk en recent afval. Er werd op een vijftal plaatsen geboord met een handboor teneinde de dikte van het onderliggende plaggenpakket te kunnen inschatten.

Vervolgens werd het volledige traject van de wegen ontzood, doorheen de plaggen verdiept, en afgeschaafd met behulp van een graafmachine met platte bak. Dit gebeurde onder begeleiding van een archeoloog (fig. 8).

Mogelijke sporen werden onderzocht op aanwezigheid van artefacten en houtskool, en werden gefotografeerd. Over het gehele terrein verspreid waren onder het plaggendeck resten van een podzol te bemerken. Hoewel de bovenlagen van deze podzolbodem veelal bij het bewerken van de onderste plaggenlagen werd verploegd, bleven sporadisch resten van de grijze uitlogingshorizont bewaard. Gezien in deze laag mogelijk ook (losse) prehistorische artefacten kunnen voorkomen werden de zones met goed bewaarde podzolresten doorzocht op vondsten.

Fig. 8: Zicht op de aanleg van de wegwaffer na het ontbossen van het terrein. (Bron: ARON bvba)

2.2 Verloop

De archeologische begeleiding bestond uit een reeks van werfcontroles die werden uitgevoerd door het archeologisch projectbureau ARON bvba uit Sint-Truiden, gespreid over zes werkdagen tussen 23/09/2008 en 6/10/2008. Gezien de mogelijkheid bestond dat aansluitend aan de werken in een tweede fase meteen tot een verder onderzoek kon worden overgegaan werd een vergunning voor prospectie met ingreep in de bodem aangevraagd bij het Agentschap R-O Vlaanderen – Onroerend Erfgoed. Deze vergunning werd toegekend (dossiernummer 29587/2008/201) op naam van Elke Wesemael op 10/09/2008.

Het onderzoek, in opdracht van Studie- en Landmetersbureau Geotec uit Bilzen, werd geleid en uitgevoerd door projectverantwoordelijke Elke Wesemael (ARON bvba). Voor het archeologisch onderzoek werd door aannemer Van Geel in een graafmachine met machinist voorzien.

3. Onderzoeksresultaten

3.1 Bodemopbouw

Zoals op de bodemkaart reeds te zien was, werd het terrein voornamelijk gekenmerkt door een zandbodem waarop zich voor het grootste deel van het te onderzoeken oppervlak een zogenaamde plaggenbodem had gevormd (Sdm - Matig natte lemig zandbodem met dikke antropogene humus A horizont).

Een plaggenbodem of *Fimic Antrosol* wordt gekenmerkt door een fimic-A-horizont die tot stand is gekomen door jarenlange toevoeging van een mengsel van organische mest en aarde (zand) onder de vorm van plaggen. De menselijke invloed kan worden afgeleid aan de talrijke stukjes van de erven afkomstige baksteen, aardewerk en/of het hoge gehalte extraheerbare fosfor. Het opvoeren van plaggenmest als akkerbemesting begon naar schatting tussen 600 en 1200 n. Chr., toen minerale meststoffen vrijwel onbestaande waren².

In het projectgebied is deze tussen 50 en 65 cm dik, en zijn drie licht in kleur verschillende pakketten te onderscheiden (Fig. 9, 10).

² (DECKERS J. (1997) *Bodemgeografie voor archeologen*, Leuven, p. 109-116)

De eerste 25 cm onder het maaiveld, de recent bewerkte bouwvoor, is donkerbruin tot zwart van kleur en bevat veel organische resten. Op de plaatsen waar de wortels van de bomen die het terrein begroeiën in de bodem werden vermalen is dit organische pakket tot 40 cm dik. Hieronder bevindt zich een ca. 15 cm dik pakket van donkerbruine tot grijsblauwe zandleem die bijmenging van houtskool, steenkool, leischilfers, postmiddeleeuws aardewerk, baksteenfragmenten en keien bevat. Onder het donkerbruine pakket zien we een tot ca. 20 cm dik lichter bruin en met bruingele zandleem vermengd pakket. Deze laag, de oudste laag aangevoerde plaggen, werd bij het ploegen aan de onderzijde vermengd met de bovenzijde van de B2h-horizont.

In de onderste laag van de plaggenbodem bestaat de bijmenging uit schaarse fragmenten van volmiddeleeuws aardewerk, houtskool, brokjes verbrande leem, kleien, en enkele fragmenten van Romeinse dakpannen (*tegulae*). Op sommige plaatsen waren ploegsporen te herkennen in dit onderste pakket.

Onder de plaggenhorizont bevond zich meestal meteen het lichtgeel gekleurde lemig zand van de moederbodem. Op verschillende plaatsen werden in het zand grindlenzen aangetroffen. In enkele depressies in het terrein bleef onder de plaggenbodem een restant van de uitlogingshorizont van een podzol bewaard.

Fig. 9: Bodemprofiel ter hoogte van de weg 'Beterveld' (foto ARON bvba)

3.2 Gaafheid van het terrein

Uitgezonderd de verploeging die zich in de loop van de middeleeuwen op het terrein heeft voorgedaan, was de bodem niet door menselijk ingrijpen verstoord. Een greppel die centraal op het terrein het wegtracé kruiste werd in de loop van de tijd verschillende malen uitgediept, maar de schade aan het omliggende bodemarchief bleef beperkt. Ook het rooien van de bomen en het ondergronds klepelen van de stonken en wortels richtte wegens het dikke plaggenpakket geen verdere schade aan aan de onderliggende moederbodem.

3.3 De archeologische sporen en vondsten

Bij het begeleiden van de aanleg van de wegtracés op de verkaveling Beterveld werden geen sporen aangetroffen die met zekerheid als archeologische sporen kunnen geïdentificeerd worden. Alle aangetroffen bodemsporen konden als voormalige perceelgrenzen of perceelgreppels aan het huidige kadasterplan gerelateerd worden. In de vulling van de greppels werden geen archeologische artefacten aangetroffen. Ook het met het truweel doorzoeken van de zones met goed bewaarde podzolresten leverde geen vondsten op.

3.4 Conclusie

Tijdens de begeleiding van de aanleg van de wegtracés op de verkaveling 'Beterveld' te Schoonbeek werden geen archeologische sporen of vondsten ontdekt. Uiteraard is het huidige plaggendek op de onderzochte terreinen wel een deel van het omliggende historische landschap. Op de locatie Beterveld vormde zich vanaf de volle middeleeuwen een akkercomplex dat ook op de historische kaarten als dusdanig te herkennen is. In de moederbodem onder het plaggendek werden geen oudere sporen of vondsten aangetroffen.

4. Aanbevelingen

De afwezigheid van archeologische sporen of vondsten in de weggroeven op het terrein sluit niet uit dat er zich buiten de opgevolgde tracés toch archeologische resten bevinden. We bevelen de ZOLAD aan de verdere graafwerken op het terrein op te volgen.

Bovenstaande aanbeveling dient louter ter advisering van het bevoegd gezag, zijnde de afdeling Onroerend Erfgoed van het Agentschap Ruimtelijke Ordening Vlaanderen. Een definitieve beslissing tot het al of niet uitvoeren van vervolgonderzoek ligt dan ook bij deze instelling.

Fig. 10: Plaggendek op het hoogst gelegen deel van het terrein en de onderliggende moederbodem (foto ARON bvba)

Bijlage 1:

Administratieve gegevens

Administratieve gegevens

Projectcode: SCH-08-BET

Opdrachtgever: Studie- en Landmetersbureau Geotec – Martenslinden (Bilzen)

Opdrachtgevende overheid: ZOLAD – Agentschap RO Vlaanderen – Onroerend Erfgoed

Dossiernummer vergunning: 29587/2008/201

Vergunninghouder: Wesemael Elke

Aard van het onderzoek: Archeologische begeleiding

Begin vergunning: 15-09-2008

Einde vergunning: einde werken

Provincie: Limburg

Gemeente: Bilzen

Deelgemeente: Schoonbeek - Beverst

Adres: Beterveld

Kadastrale gegevens: Afd. 2, Sectie C, nrs: 631b, 636d, 637d, 637e, 638a, 638b, 644c, 646k, 467c, 648, 649a, 651/2/1, 652g, 653a, 654a, 657r, 659L, 659m, 660a, 660/2a, 661b, 662b, 667s en 667r

Coördinaten: 228012 - 177575

Totale oppervlakte: ca. 4 ha

Te onderzoeken: 6000 m³

Bodem: Lep, Sdm, Zcm, Zbm

Archeologisch depot: Zuid-Oost-Limburgse Archeologische Dienst
Maastrichtersteenweg 2b
3770 Riemst

